

Tomasz Skrzyński
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Polska – Francja – Europa w XX w.
Szkice z historii Polski, Francji i stosunków polsko-francuskich.
Pologne – France – Europe au XXe siècle.
Esquisses de l’histoire de la Pologne, de la France
et des relations polono-françaises – zeszyt tematyczny
czasopisma „Prace Historyczne”, nr 4(142),
Kraków 2015, s. I–X, 561–771

Celem recenzowanej publikacji jest, jak ambitnie zapisano we wstępie, „swoisty przegląd współczesnego stanu badań nad problematyką stosunków polsko-francuskich i dziejów Francji w XX w.” (s. VII). Spośród 14 autorów artykułów trzech naukowców działa na co dzień w Paryżu (Isabelle Davion, Frédéric Dessberg i Witold Zahorski). Z Polski artykuły zamieścili autorzy z uczelni (i Polskiej Akademii Nauk) w Krakowie, Warszawie i Poznaniu.

Recenzowana publikacja składa się z dwujęzycznego wstępu redaktora, 13 artykułów, wykazu skrótów, indeksu osób oraz informacji o autorach. Teksty w języku francuskim, zarówno pod względem ich ilości, jak i liczby stron stanowią ponad 30% zasadniczej części recenzowanego tomu. Wydawnictwo zostało zredagowane przez młodego zdolnego krakowskiego badacza stosunków polsko-francuskich oraz polskiego ruchu ludowego Pawła Sękowskiego. Na recenzowany tom składają się teksty zarówno utytułowanych badaczy (Józef Łaptos, Tomasz Schramm, Małgorzata Gmurczyk-Wrońska, Frédéric Dessberg), jak mniej znanych historyków, politologów, romanistów i geografów z Polski i Francji. Tom recenzowali prof. Jerzy W. Borejsza oraz prof. Mariusz Wołos. Różne punkty widzenia związane ze specjalnością autorów tekstów wpłynęły wzbogacająco na sposób ujęcia zagadnień opisywanych w recenzowanym tomie.

W miarę możliwości dążono do nadania publikacji układu chronologiczno-problemowego. Zważywszy na zróżnicowaną tematykę zebranych tekstów, można uznać, że te starania zakończyły się powodzeniem. Prezentowane szkice

można podzielić na pięć grup ułożonych kolejno w publikacji. W pierwszej części umieszczono cztery syntetyczne teksty poświęcone historii politycznej i historii dyplomacji. Skupiają się one głównie na okresie międzywojennym. Kolejne dwa mają charakter bardziej zawężony tematycznie i chronologicznie (lata 20.). Dotyczą kolejno udziału polskich naukowców we wzajemnych relacjach oraz szeroko pojętych kontaktów kulturalnych. Następne odnoszą się do drugiej połowy lat 30. oraz II wojny światowej. Kolejną grupę stanowią teksty dotyczące tematyki społecznej i politycznej w okresie powojennym. Tom zamykają dwa szkice poświęcone kulturze strategicznej Francji oraz wybranym aspektom związanym z podziałem administracyjnym w tym kraju.

Ważnymi zaletami recenzowanej publikacji są bardzo dobrze zrobione: indeks osobowy oraz indeks skrótów, rzecz tym bardziej warta podkreślenia, iż rzadko obecna w wydawnictwach tego typu. Dla porządku warto wspomnieć, że wśród około 800 osób wymienionych w indeksie nie udało się znaleźć Krzysztofa Chorażego wymienianego na s. 750 i 754. Okładka została trafnie dobrana.

Zasadniczą część recenzowanej publikacji otwiera tekst Tomasza Schramma. Ma on charakter wprowadzenia do tematyki. Na podstawie wielojęzycznej literatury przedmiotu oraz kwerendy we francuskich i w polskich materiałach archiwalnych Autor trafnie ukazał relacje polityczne Francji, Niemiec i Polski w latach 1918–1920. Najwięcej uwagi poświęcił polityce Paryża wobec Warszawy.

W interesującym artykule Małgorzata Gmurczyk-Wrońska przeanalizowała stosunek Francji do relacji państwa polskiego i bolszewików w latach 1919–1921. Na tle pozostałych artykułów w recenzowanym tomie, tekst ten ma charakter najbardziej źródłowy. Wyraźna większość odsyłaczy zawiera wyłącznie sygnatury archiwaliów i źródeł publikowanych. Dość licznie obecne w pozostałych odsyłaczach literatura przedmiotu i wspomnienia miały znaczenie uzupełniające. Trafnie ukazano sprzeczności interesów politycznych, strategicznych i gospodarczych między Francją i Wielką Brytanią. Autorka słusznie obszernie ukazała uzależnienie polityki Paryża od dość ustępliwej wobec bolszewików polityki Londynu. Z obowiązku recenzenta: z tekstu na s. 579 (w wierszach 9–10 od góry) błędnie wynika, że jesienią 1919 r. w wojnie domowej wojska bezpośrednio podległe Antonowi Denikinowi atakowały bolszewików zasadniczo od strony Syberii.

Francuskojęzyczny tekst Isabelle Davion został poświęcony relacjom Polski i Małej Ententy w Lidze Narodów. Autorka skupiła się na latach 20. i pierwszej połowie lat 30. Podejście to można uznać za zasadniczo słuszne, zważywszy na malejące znaczenie Ligi w polityce międzynarodowej w drugiej połowie lat 30. Dużo miejsca Autorka poświęciła polityce Czechosłowacji. Opisuje także, jak państwa Małej Ententy i Polska przeniosły na forum Ligi swoje bilateralne konflikty. Francuska badaczka zwraca również uwagę na ukrywane przed opinią publiczną przejawy współpracy omawianych państw.

Frédéric Dessberg w swym przekrojowym syntetycznym tekście w języku francuskim analizuje wpływ relacji z Rosją na stosunek Francji do Polski w XX w. Punktem wyjścia dla rozważań Autor uczynił sytuację u schyłku rozbiorów.

Konstrukcja tekstu jest trafna. Autor oparł się głównie na francuskojęzycznej i angielskojęzycznej literaturze przedmiotu. Trzeba jednak podkreślić, że autorami wielu z przywoływanych w przypisach pozycji w językach kongresowych są Polacy (np. Dariusz Jarosz, Marek Kornat, Piotr Wandycz i Mariusz Wołos).

Syntetyczny tekst Przemysława Żukowskiego skupia się na udziale i roli w szeroko pojętych kontaktach międzynarodowych z Francją i ZSRR polskich naukowców pracujących na UJ. Widać bardzo dobrą orientację Autora w omawianej tematyce. Na przykładach pokazał między innymi, że polskie uczelnie nie wykorzystały wszystkich możliwości nawiązania i podtrzymania kontaktów międzynarodowych z organizacjami grupującymi badaczy we Francji i w ZSRR. Z punktu widzenia obecnych relacji polsko-białoruskich interesująca jest informacja o faktycznym zignorowaniu przez polskie uczelnie, wbrew czynnikom rządowym w Warszawie, obchodów założenia Uniwersytetu w Mińsku i Zjazdu Kultury Białoruskiej (s. 637). Podstawą artykułu była kwerenda w archiwach i bibliotekach polskich, francuskich i litewskich oraz, oczywiście, wspomnienia i literatura przedmiotu. Należy odnotować, że pod względem liczby stron jest to najobszerniejszy tekst w całym recenzowanym tomie.

Kolejny tekst jest zatytułowany: „Na łamach »Tygodnika Ilustrowanego«: Francja jako fenomen kształtujący polską tożsamość w latach 1918–1928”. Michał K. Nowak postanowił opisać w nim „specyficzną funkcję Francji w kształtowaniu się polskiej tożsamości w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości przez Polskę” (s. 642) na przykładzie zawartości „Tygodnika Ilustrowanego”. W swym początkowo zawilym stylistycznie tekście Autor, zgodnie ze swymi deklaracjami (s. 643), poruszał się na pograniczu badań filozoficznych i historycznych, zdecydowanie większy nacisk kładąc na te ostatnie. Opisując trafnie obraz Francji i Francuzów na łamach wspomnianego periodyku, słusznie podał nazwiska osób publikujących w nim teksty. Szkoda jednak, że najczęściej nie zamieścił choćby hasłowych informacji na ich temat. Sprawa jest istotna przy analizie przywoływanych w tekście artykułów prasowych i dla ukazania znaczenia analizowanego czasopisma. Przykładem jest wspomniany na s. 650 Marian Kukiel opisujący zalety wojskowe Napoleona. Czy nie jest on przypadkiem tożsamy z wybitnym historykiem wojskowości? Podobnie rzecz się ma ze związanym z Francją badaczem, krytykiem i publicystą Zygmuntem Lubiczem Zalewskim (s. 654) czy znanym pisarzem Juliuszem Kadenem Bandrowskim (s. 653). Warto tu zaznaczyć, że, zważywszy na wykorzystaną w artykule literaturę przedmiotu, Autor zapewne znał odpowiedzi na wymienione wątpliwości. Sumując: tekst ciekawy, choć raczej tylko częściowo realizujący cel postawiony w tytule artykułu.

W interesującym szkicu poświęconym polityce władz francuskich i polskich wobec wojny domowej w Hiszpanii Mateusz Gajda więcej uwagi poświęcił polityce Paryża. Trafnie, jak się wydaje, zanalizował przyczyny braku zdecydowanych działań tego mocarstwa wobec wojny toczącej się tak blisko jego granic. Wskazał także, dlaczego wbrew oficjalnym zapewnieniom Warszawy o niepomaganiu stronom konfliktu „eksport polskiego sprzętu wojskowego do Hiszpanii w latach 1936–1939

stanowił dwie trzecie całości eksportu sprzętu wojskowego za granicę w okresie międzywojennym” (s. 661). Artykuł został oparty głównie na kwerendzie archiwalnej (ale tylko w Polsce) oraz na analizie hiszpańskojęzycznej, polskojęzycznej i angielskojęzycznej literatury przedmiotu. Tekst wzbogacają dość liczne, dobrze dobrane cytaty z książek Stanisława Cata-Mackiewicza. Niestety, brak odniesień do francuskojęzycznej literatury przedmiotu.

Kolejny artykuł – Pawła Sękowskiego – ukazuje udział Polaków w komunistycznym ruchu oporu we Francji. Ciekawy francuskojęzyczny tekst został oparty głównie na znacznej kwerendzie w publikacjach francuskich i polskich oraz, w wyraźnie mniejszym stopniu, we francuskich i w polskich źródłach. Wbrew występującym gdzieś tendencjom Autor słusznie uwzględnił tu zarówno nową, jak i – dosyć obszerną odnośnie do tej tematyki – tendencyjną literaturę z okresu PRL.

Józef Łaptos trafnie i syntetycznie opisał zmiany polityki władz francuskich, UNRRA oraz International Refugee Organisation wobec polskich dipisów w latach 1944–1950. Tekst został oparty na szerokiej kwerendzie w archiwaliach (francuskich, polskiej emigracji oraz ONZ) oraz bibliotekach. Powstał w ramach grantu NCN.

Następny w recenzowanym tomie jest syntetyczny tekst Witolda Zahorskiego. Został oparty zasadniczo na francuskich źródłach, prasie i powstałej w tym języku w literaturze przedmiotu. W swym francuskojęzycznym artykule Autor postanowił uchwycić ewolucję stosunku francuskich socjalistów do PRL od 1945–1980. Zaskakuje jednak, że większość tekstu poświęcił latom 1945–1949. Tekst zakończył podkreśleniem zmian, jakie w omawianej tematyce przyniosło najpierw powstanie „Solidarności”, a następnie stan wojenny.

Bardziej współczesne zagadnienie porusza szkic Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej. Autorka zanalizowała stosunek partii socjalistycznej i komunistycznej, lewicowej prasy oraz lewicowych central związkowych (socjalistycznej, komunistycznej i trockistowskiej) do „Solidarności” w 1980–1989 r. Pominęła, odgrywającą wówczas niewielką rolę, polityczną reprezentację trockistów. Posunięcie to jednak nie do końca jest słuszne, skoro, zdaniem Autorki, trockistowskie struktury zawodowe, obok swego socjalistycznego odpowiednika, „niosły największą pomoc dla Solidarności” (s. 714). Słusznie podkreśla różnicowanie postaw wobec tej ostatniej na francuskiej lewicy. Autorka najbardziej skupiła swą uwagę na socjalistycznej centrali związkowej. Słusznie zasygnalizowała między innymi ważne dla ukazania kontekstu omawianego zagadnienia: wpływ konsekwencji stanu wojennego na konflikt wewnątrz koalicji rządowej w Paryżu; stosunek do „Solidarności” partii prawicowych oraz chrześcijańskiej centrali związkowej. Szczególnie dużą uwagę Autorka poświęciła stanowi wojennemu. Nie dziwi to, zważywszy na znaczenie wydarzeń w PRL dla ówczesnej francuskiej opinii publicznej i kierunek dotychczasowych badań Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej. Autorka bardzo niewiele uwagi poświęciła latom 1984–1989. Tekst oparty na znacznej kwerendzie archiwalnej we Francji i w Polsce, trafnie dobranej literaturze przedmiotu, prasie oraz, nieobecnym w bibliografii do artykułu, relacjach ustnych.

Bardzo ciekawy jest tekst Michała Cholewy. Autor, głównie na podstawie publikowanych dokumentów oraz francuskiej, angielskiej i polskiej literatury przedmiotu, zanalizował zmiany w kulturze strategicznej Francji po zakończeniu zimnej wojny. Z obowiązku recenzenta: nie do końca można zgodzić się z tezą, że na początku lat 90. XX w. Kambodża nie należała do „tradycyjnych stref wpływów” Francji (s. 736). Trudno bowiem zaliczyć niedawną posiadłość kolonialną do terytoriów, na których „francuska obecność była dotychczas znikoma lub żadna” (s. 736).

Ostatni artykuł w recenzowanej publikacji jest wspólnym dziełem Sławomira Dorockiego i Pawła Brzegowego. W swym francuskojęzycznym tekście starali się oni krótko scharakteryzować zasadniczą część pozaeuropejskich terytoriów należących do Francji i ukazać zmiany podziałów administracyjnych na tych obszarach. Tekst wzbogacony został trafnie dobranymi tabelami i mapą. Autorzy skupili się na XX i XXI w. Specyfika tematu sprawiła, że w artykule można znaleźć odniesienia do XIX, a nawet XVIII w. Wykorzystania literatura przedmiotu (francuska, angielska i polska) jest trafnie dobrana. Z obowiązku recenzenta: przy tematyce artykułu dziwi, że odsyła do literatury francuskiej i angielskiej jest (nieznacznie) mniej niż do publikacji dostępnych w języku polskim. Gujana Francuska została na mapie (s. 744) zaznaczona w taki sposób, że czytelnik odnosi wrażenie, że znajduje się ona na terenie stanu Bahia w środkowowschodniej Brazylii. Są to jednak kwestie drugorzędne.

Treść składających się na zasadniczą część publikacji tekstów jest zróżnicowana pod względem poziomu. Generalnie są dobrze skonstruowane. Lekturę ułatwia podział większości z nich na podrozdziały. Krytyczne uwagi odnośnie do poszczególnych szkiców mają zasadniczo znaczenie drugo- i trzeciorzędne. Recenzowana pozycja znacznie i w różnych kierunkach poszerza naszą wiedzę na temat szeroko pojętych relacji Polaków i Francuzów oraz, choć w mniejszym stopniu, także samej Francji.